

Stjær - en landsby i provinsen

STJÆR - en landsby i provinsen

INDHOLD:

Hvad kommer vi fra?	
Lokal forhistorie med lidt geologi	1
Hele landet.	
1700-tallet, økologisk krise	2
Tilbage til bønderne	2
Udskiftning	3
Udparcellering og selveje og slut med hoveri	3
Landboreformer, den økologiske revolution og bogtrykkerkunsten	4
Landsbyen Stjær	4
Hele landet	
1800-tallet	6
Fornyet fællesskab	6
Det 20. årh.	6
Økologisk krise	7
Miljøet og den økonomiske politik	
Hvad kan vi gøre?	9
Økonomisk og økologisk perspektiv	10
Stjær anno 1950	
Indledning	11
Økologisk identitet	12
Organisation, ånd, det sociale	12
Jord	13
Vand, luft, energi	14
Stjær gennem 60'ere, 70'ere og 80'erne	15
Grise eller køer	15
Det første blide sprøjtemiddel	15
Alenelandmand	15
Og så er vi ved at være i 96	16
Kloakkering, spildevand	16
Galten kommune	16
Anekdoter	17

Agenda 21 - for landsbyer og mindre lokalsamfund	18
Fra bønderne fornemmes en udmattethed	19
Er her et fælles fodslag?	20
Hvordan kan vores landsby udvikle sig?	20
Skal vi igen have små lokalråd?	21
Livsfilosofi	21
Med fortiden i ryggen.....	21
Stjær er en landsby, der har kæmpet imod overgrebet	22
Agenda 21 start materiale	23
Agenda 21 start materiale	24
Global livsstil	24
Det nye årtusind	24
Efterskrift	25
Litteraturliste	26

Jeg har endvidere udarbejdet en dias-serie: **Stjær året rundt**, som jeg viste i præstegården, ved et arrangement, hvor jeg fortalte om lerhusbyggeri, permakultur og socialøkologi i Australien og New Zealand.

Stjær - en landsby i provinsen, er udarbejdet i 1996, mens jeg gik på en to-årig international miljøuddannelse på Kolding Højskole. Rapporten er en del af tre måneders by-økologipraktik, med Stjær som focus.

Ulla Pil Brudager, Vindskovgård, Stjær, april 1998.

Hvad kommer vi fra?

Lokal forhistorie med lidt geologi.

Stjær ligger midt på den østjydske israndslinje, som er fremkommet efter de sidste to istider, for henholdsvis 15000 og 17000 år siden. Stjær ligger 60 meter over havet, på en let skrånende nordside af en seks kilometer bred tunneldal. Det frugtbare morænelandskab af ler, sand, grus, sten og blokke, er fremkommet og formet under isens tilbagetrækning. Jordene er, som helhed, lermuldede. I området omkring Stenskoven og Søskoven, har isen "tabt" mange stenblokke.

Under morænelandskabet ligger Galtenbækkenets bund, et lavtliggende issøbassin fra en endnu tidligere istid. Man regner med, Danmark har haft fire istider. Under Galtenbækkenets bund ligger endnu en bund af ler med kalkunderlag, foldet ved forskydninger i jordskorpen for 60 millioner år siden. Herunder er så den dybere undergrund, som i Østjylland er dannet, for mellem 65- og 2 millioner år siden, i Tertiærtidens Miocæn periode. Hovedbestanddelene i denne periodes aflejringer er glimmersand, glimmerler og brunkul.

Glimmer er én af tre hovedbestanddele i grundfjeldsbjergarterne granit og gnejs.

"Vor" tunneldal strækker sig fra Silkeborg, gennem hele Søhøjlandssystemet med dets lange, dybe søer, videre over Ravn sø, Veng sø, Tåstrup sø og Brabrand sø, ud i Århusbugten. Det kan virke, som om Søhøjlandet stikker en "tunge" ud til Århus, hvori Stjær ligger placeret.

Efter istiderne, da klimaet mildnedes, indtog vore forfædre de dannede moræneflader. De første østjyder var rensdyrjægere, der levede som normader på de bakkede plateauer 50 - 60 m.o.h.

Den første egentlige bebyggelse, i det nuværende Galten kommune, kan dateres til de første århundreder e. Kr.

Da det er jorden, markernes dyrkning og menneskenes udvikling i de sidste par århundreder, der er interessant for os - springer vi frem til 17 hundred-tallet.

Hvordan udfoldede det liv sig, som danner grundlaget for livet på landet i dag.

HELE LANDET.

1700-TALLET, ØKOLOGISK KRISE.

Ved begyndelsen af 1700-tallet var Danmark ramt af en økologisk krise, som gav sig udslag i skovødelæggelser, sandflugt, oversvømmelser, svigtende gødningskraft og kvægpest.

Baggrunden for krisen var den uafbrudte befolkningstilvækst siden 1500-tallet, som sammen med det store statslige resurseforbrug, især til militære formål, belastede miljøet langt over dets bæreevne.

Krisen blev overvundet ved en arbejdskrævende intensivering af landbruget, bl.a. ved at indføre kulturkløver i sædskiftet (kaldes også Den grønne revolution), og ved at omlægge energiforsyningen, som fremover blev baseret på de "underjordiske skove", altså fossile brændstoffer, først stenkul, senere i vort eget århundrede, tillige olie. De "overjordiske" skove var brugt op.

De forandringer, som løste 1700-tallets øko-krise og skabte begyndelsen til det moderne Danmark, blev dengang betalt med en høj pris, nemlig, at levestandarden faldt - og den daglige arbejdstid blev fordoblet. Disse ting kan dog vise sig at være små, iforhold til den "efterbetaling" som nu, godt 200 år senere, forfalder i form af en ny altomfattende miljø-krise, her i sidste del af 1900-tallet.

Grundlaget for 1990'ernes øko-krise, skal søges i de løsninger, der blev fundet på 1700-tallets øko-krise.

Starten på afbrænding af fossile brændstoffer betød, at de store CO₂ mængder, som siden kultiden havde været bundet i stenkul og olie, nu begyndte at blive frigivet.

Det skete, allerede dengang, i store mængder - og har siden taget voldsom fart, så vi nu trues af drivhuseffekt og forandringer i klimaet, der ikke kan vendes.

Perioden mellem 1500 og 1800 bliver kaldt den danske-, den økologiske- eller den grønne revolution. Det er en uhyre afgørende periode i vor historie, hvor man begynder "farvel-og-tak-sigelsen" til det gamle agrar-(bonde-)samfund - og ved den lejlighed indleder det største og farligste eksperiment nogensinde:

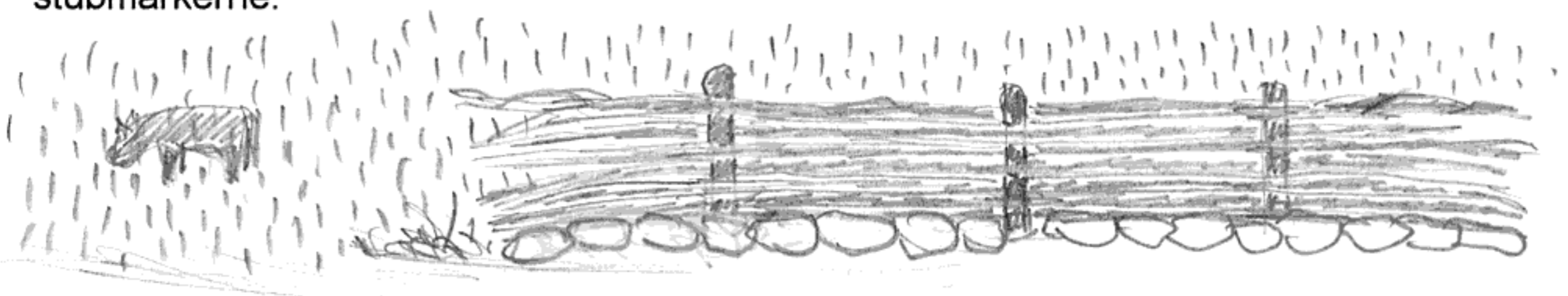
Det industrielle samfund - som hurtigt og sikkert - har ført os frem til den miljø-krise, vi er midt i nu.

Tilbage til bønderne.

Frem til omkring år 1800, udgjorde en landsby en slags landbrugskollektiv, hvor bønderne i fællesskab aftalte og tilrettelagde dyrkningsarbejdet på bystævnet eller bytinget - og herefter i fællesskab udførte det.

Man dyrkede i trevangsbrug. Bymarken, dvs. den dyrkede jord, var inddelt i tre vange, én med vårsæd, én med vintersæd og én der lå brak.

Om sommeren græssede kvæget i overdrevet, der lå udenfor bymarken, som var omgivet af risgærder. Efter høst fjernede man gærderne - og dyrene kunne gå ind og græsse på stubmarkerne.

Hø til vinterfoder høstede man i engene, der var talrige, fordi man ikke drænede. Den enkelte bonde kunne have op til hundrede forskellige jordlodder, spredt i bymarken og i engene, fordi alle skulle have en bid af den fede jord og en bid af den magre jord osv.

Udskiftning.

I 1781 kom så en kongelig forordning, der bød, at bønderne skulle have samlet deres jordlodder, al dyrkningsjorden - således at hver bonde kunne dyrke sin egen jord uafhængigt af de øvrige bønder i landsbyen. Denne omfordeling af jorden blev kaldt udskiftning.

Nogle bønder fik deres jord samlet ind til gården i landsbyen. Andre fik deres jord samlet i udkanten af bymarken. Disse sidste, brød deres gårde i landsbyen ned - og byggede dem op ude på den samlede jord. På den måde skabtes den spredte gårdbebyggelse i landskabet, vi kender idag.

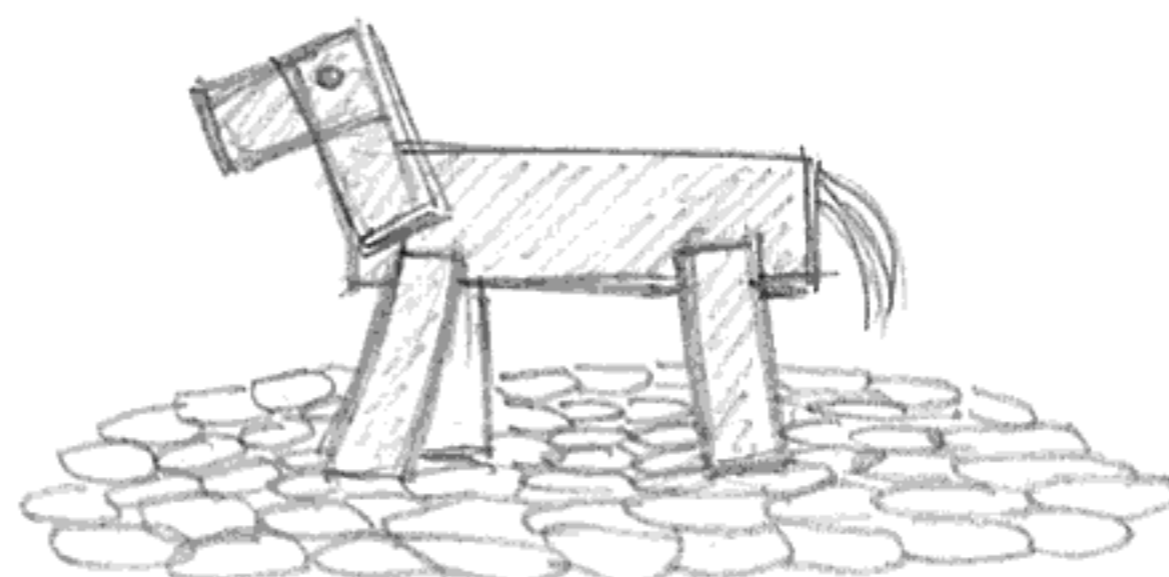
Efter udskiftningen og Stavnsbåndets ophævelse i 1788 - mistede bystævnet sin betydning og ophørte med at fungere. Der blev nu en slags "regeringsmæssigt" tomrum på landet, hvor der ikke var nogen fælles forsamling til at tage beslutninger om sognets forhold. Denne tilstand varede helt til 1841, hvor der, med oprettelsen af sogneforstanderskaber, igen blev dannet et egentligt forum for nødvendige fællesbeslutninger i sognet.

Udparcellering og selveje og slut med hoveri.

Med udskiftningen foregik der en stærk udparcellering af jord, hvorved der opstod en hel del "småårsfolk".

En anden ting, der skete i slutningen af det 18. århundrede, var, at mange bønder blev selvejere. De store godsers jorder, med fæstegårdene, blev udbudt til salg - og de bønder, der kunne skaffe penge - eller havde noget på kistebunden, købte deres egne gårde, og blev herved frie af herremandens overherredømme - og frie af hoveriet for ham. Så ved indgangen til det 19. århundrede, var der tre væsentlige elementer i bondestandens frigørelse igang, der fører frem mod de forhold, vi kender idag:

- 1) Frihed til at slå sig ned, hvor i landet man ønskede - altså frigørelse fra stavnsbåndet. Stavnsbåndet indføres 1733 og ophæves 20. juni 1788.
- 2) Frigørelse fra afhængighedsforholdet til godsejeren ved selveje, hvorved den tærkt tyngende og forhadte hoveriforpligtelse forsvandt.
- 3) Frigørelse fra den afhængighed af hinanden, på godt og ondt, der var i landsbyen, på grund af dyrkningsfællesskabet. Denne frigørelse blev opnået ved omfordelingen af jorden, udskiftningen - der startede med en kongelig forordning i 1781.

Landboreformerne, den økologiske revolution og bogtrykkerkunsten.

Selvejerlovgivningen 1769, udskiftningsforordningen 1781, stavnsbåndets ophævelse 1788, hoverilovgivningen 1799, fredskovsloven 1805 og landsbyskoleloven 1814 - alle disse landboreformer dannede, sammen med en masse andre nye love, udgangspunkt for landbrugets - og hermed hele det danske samfunds - hastige økonomiske, kulturelle, sociale og politiske udvikling i 1800- og 1900- tallet.

Landboreformerne var et resultat af den økologiske revolution - og den økologiske revolutions forløb gennem 1700-tallet, med opgang og bedre tider som resultat, var i sidste ende en konsekvens af bogtrykkerkunsten, som blev opfundet i midten af 1400-tallet, af Gutenberg i Tyskland.

Landbrugslitteratur fra Europa strømmede til Danmark, hvor nogle fremskridtsvenlige godsejerne fik det oversat - og samtidig eksperimenterede med de forskellige nye avlsmetoder. Herregårdsbibliotekerne bugnede af fremmed landbrugslitteratur, og fra 1780'erne blev lokal undervisning af bønder, i landbrug, almindelig - ofte baseret på den tyske Esaias Fleichers Agerdyrknings-Katekismus.

I overklassens uddannelse indgik de nyeste landbrugsvidenskabelige landvindinger, som en del af den almene uddannelse. Så sent som i 1773, blev der doceret for eleverne på Sorø akademi, om brugen af kløver, til forbedring af græsavlen.

Alt dette synes at bekræfte, at kommunikationssystemernes stadi er en af de vigtigste måder, hvorpå man kan måle, de menneskelige samfunds udvikling.

Uden den enorme styrke, det nye kommunikationssystem (bogtrykkerkunsten) tilførte, havde den økologiske krise næppe kunne vendes.

Mange lærte det samme, mange læste det samme, mange prøvede det samme, man kunne pludselig diskutere, ud fra både gammel og ny, erfaring og viden.

LANDSBYEN STJÆR.

Først lidt om stednavnet Stjær, som nok er ældgammelt. Det kan ihvertfald let følges tilbage til 1300-tallet, hvor det blev skrevet Styærdhæ, senere Stiær, Stiere, Stierdhe. Ordet stjær menes at være nær beslægtet med det oldnordiske ord stord, der forekommer i flere danske stednavne. Stord betyder sådan noget som "kratskov". Samme betydning kunne tænkes at ligge i navnet Stjær. Adskillige marknavne i byen og sognet vidner om gammel skovbevoksning - og mange skov-bidder med kratskove, ligger stadig spredt i landskabet omkring byen.

1700-tallet.

Mht. fremsynethed var Stjærbønderne tidligt fremme i frigørelsesprocesserne.

Tilknytningen til ryttergodset i Skanderborg var ret uproblematisk. Hoveriet var ikke særlig krævende - i forhold til hoveriet på de private godser - og ryttergodset var så stort, 7000 tdr. hartkorn, at "stavnsbåndet ikke snærede".

Dette gik rigtig op for stjærbønderne i 1767, da det store krongods skulle afhændes ved auktion, og de fra da af, ville blive afhængige af, hvilken godsejer der var højestbydede og "købte dem".

Så vore forgængere her på stedet, tilsyneladende nogle meget målbevidste bønder, ville være selvstændige. De var klar over, at byen ville blive solgt samlet, så de blev enige om en pris de ville byde op til: 120 Rdl. pr. td. Næste skridt i processen var de noget usikre overfor. Hvordan skulle de forholde sig i praksis, med så stort et forehavende. Her faldt de i hænderne på en udspekuleret rad, som de overlod at handle for sig - og blev gruelig snydt. Istedet for at blive selvstændige gårdejere, blev de underlagt den mest koleriske bondeplager i hele området, godsejer von Beringskjold.

Pengene så de ikke noget til - og de måtte nu yde hoveri på von Beringskjolds gård Kalbygård ved Låsby og på hans hovedgård Søbygård ved Hammel.

Hvordan har stemningen mon været, i Stjær, i de år?

Hvordan foregik diskussionerne på bystævnet? Hvor lå bystævnet i Stjær?

Heldigvis var lykken med stjærbønderne. Få år efter det forfærdelige år 1767, gik von Beringskjold fallit - og hans godser blev overdraget til Hans Henrik de Lichtenberg til Bidstrup ved Laurbjerg. Dette var en mand, af en helt anden støbning. Han solgte gårdene i Stjær tilbage til stjærbønderne, til den pris de var blevet handlet ved auktionen i 1767. 113 Rdl. pr. td.

Så 23. juli 1771 (eller var det 73), blev stjærbønderne selvejere.

Ti år efter, allerede i 1780, inden den kongelige forordning kom, var man så igang med omfordeling af jorden. Udskiftningen var desværre ikke særlig heldig eller tilfredsstillende for bønderne her. Man prøvede at råde bod på det, ved en senere lejlighed, men uden held.

I 1827 fortæller J.B. Bredsdorff, der beskriver tilstandene i Århus amt, at alle de små byers udskiftninger, uden undtagelse, er mindre vellykkede.

Mon der har været kiv og strid og slagsmål om jorden?

Hvordan mon det er gået for sig? Stjærbønderne følte sig ihvertfald forfordelt.

I år 1800 var der 18 selvejergårde og 20 huse i Stjær.

Man må formode, at der har været højt humør, en knoklen og en stræben og en glæde, ved at være frie bønder med egne gårde på sammenlagte jorder.

Men, der har vel også været en række nye problemer, man var mere alene om, på gårdene, selv om man var mange om arbejdet.

Bonden var blevet selvejer; han kunne styre sine egne jorder, og hvad de skulle give i udbytte - og måtte ansætte folk, til at hjælpe sig.

Helt nye mønstre - og helt nye muligheder, i livet på landet, måtte begynde at danne sig.

HELE LANDET. 1800-TALLET.

Op gennem 1800-tallet blev arbejdslivet så mere og mere specialiseret. Gårdene var ikke længere selvforsynende enheder - men trak i højere grad på servicefunktioner fra det omgivende samfund. Erhverv som dræningsmester, brøndgraver, stenhugger, vejmand, rebslager, glarmester, skomager og urmager dukkede op. Smed og karetmager havde man haft længe

Det manglende fællesskab om dyrkning af jorden, det manglende bystævne, fravær af hoveri - og retten til at rejse, hvorhen man ville, fødte formodentlig nye former for fællesskaber og venskaber mellem de frie bønder.

Overdrevene, der før var til fælles græsning, udskiftede man mellem sig. Nogle opdyrkede deres overdrev, nogle vedblev at bruge dem til græsning. Man fik bedre plove, større heste. Åbne grøfter drænede agrene, der nu blev dyrket i felter - og engene blev fordelt, så alle gårde havde et eng-areal til høhøst.

Fornyet fællesskab.

Henimod slutningen af århundredet, var der igen god gang i fællesskabet, igennem skytte- og idrætsforeninger og højskole- og andelsbevægelser. Hver by havde et andelsmejeri og en andelsbrugsforening.

Hver eneste landsby, af en vis størrelse, havde i begyndelsen af århundredet fået en skole. Efter midten af århundredet, blev der bygget forsamlingshuse - til afløsning af bystævnet ? - hvor alting kunne foregå, og hvor man kunne festligholde årets forskellige traditioner.

Højskolerne højnede ånden. Her fik man følelsen af ansvar og samhørighed overfor andre. Landbo-ungdommen tog på højskole og kom hjem igen, med det de havde lært. Hjemme lagde de deres kræfter i lokalsamfundets trivsel og i andelsbevægelsen.

Der var mange mennesker og dyr på gårdene og i landsbyerne. Landbruget var alsidigt og bæredygtigt. Der var gang i livet på landet op til det 20. århundrede.

DET 20. ÅRHUNDREDE.

1900-tallet kom godt fra start. Verdenskrigene skabte rædsel og angst - men også sammenhold og offervilje. Nationalfølelsen, som skabtes under den danske revolution i 1700-tallet, styrkedes på land og i by - og det Danmark vi alle kender, og er fortrolige med, voksede frem.

Omkring midten af århundredet, tog landbrugets mekanisering fart. Samtidig trak industrien i byerne, folk fra landet til sig - og her i slutningen af århundredet, er mange gårde blevet nedlagt eller sammenlagt. De gårde som er tilbage, ligner fabrikker med store bygninger og høje siloer. Ofte er der kun én ansat; det er husbond, der alene med sine maskiner producerer ensartede afgrøder, og måske har 100 køer, 1000 svin eller 5000 høns på stald, hele året. Alt er specialiseret. Højteknologiske computersystemer, med bonden ved tastaturet, har overtaget styring af stalde og drift.

Sprøjtegifte har overtaget de mange hænders arbejde, med ukrudtsbekæmpelse på mark og i have. De store maskiner har bevirket en gennemrationalisering af landskabet. Markerne er blevet så store som muligt. Alle rester af overdrev er opdyrket eller tilplantet. Landet er gennemsat af højspændingsledninger. De fleste jernbaner fra begyndelsen af århundredet er nedlagt. Motorvejene gennemkrydser landet. Mejerier og slagterier er blevet til store fabrikker i byerne - ligesom alle andre små enheder, skoler, hospitaler, butikker, banker mm. er samlet i stordrift i de større byer.

Landsbyerne er blevet stille byer, uden meget liv i dagtimerne. Folk arbejder i de større byer - og bor, sover og bruger deres fritid i de små landsbyer.

Industrialiseringen og mekaniseringen af landbruget, væk fra det naturlige, alsidige landbrug, har krævet - og kræver stadig sin pris.

Den økologiske revolution løste problemer af uoverskuelig rækkevidde i 1700-tallet. Den vendte en truende nedadgående samfundsudvikling, til en stigning i levestandard.

I det 20. århundrede har denne stigning i levestandard nået historisk set utrolige højder. Men ikke uden at skabe nye problemer

Økologisk krise.

Vi må antage, at de underjordiske skove, hvorpå energiforsyningen stadig hviler, en dag vil blive brugt op - ligesom de levende skove engang blev det. For øjeblikket bruges den underjordiske energi i rask tempo. På verdensplan bruges årligt lige så meget energi, som der i kultiden oplagredes på én million år. CO₂ udslippet er enormt.

Hertil kommer forureningen af jord, vand og atmosfære med industri- og konsumaffald, såvel som med energi-tung elektrokemisk fremstillet kvælstofgødning, der i vidt omfang har fortrængt det kløvergengerende kvælstof i landbruget.

Disse problemer hører til de langsigtede negative følger af de løsninger, som blev udviklet i 1600- og 1700- årene. Der går en lige linje fra den grønne revolution og energi- og råstofrevolutionen for 200 år siden - til det nutidige samfunds alvorlige økologiske problemer.

Det forhold, at vi har fået nye problemer, betyder ikke, at vi så i det mindste er fri for de gamle.

Jordflugten, som blev dæmpet i 1700-tallet, er kommet igen takket være den meget kraftige bearbejdning af jorden, som er mulig med moderne landbrugsmaskiner. Når forårsarbejdet går igang på de jyske marker og vinden er i vest, flyger det så voldsomt ud over Kattegat, at fyrskibene undertiden må sætte tågesirenerne til. Der er nu, hvor 1700-tallets stengærder og levende hegn næsten alle er væk, ikke længere noget, som kan holde på jorden. Det er muligvis kun et spørgsmål om få årtier, før store dele af Danmarks, gennem årtusinder opsamlede madjord, er blæst i havet.

Løfter vi blikket fra Danmark og Europa - og den europæiske verdens "aflæggere" i Amerika, Australien og New Zealand - og vender opmærksomheden mod resten af verden, så er der dér, ca. 2 milliarder mennesker - eller ca. 40% af jordens samlede befolkning, som nu i 1996, ikke har adgang til andre energikilder end træ.

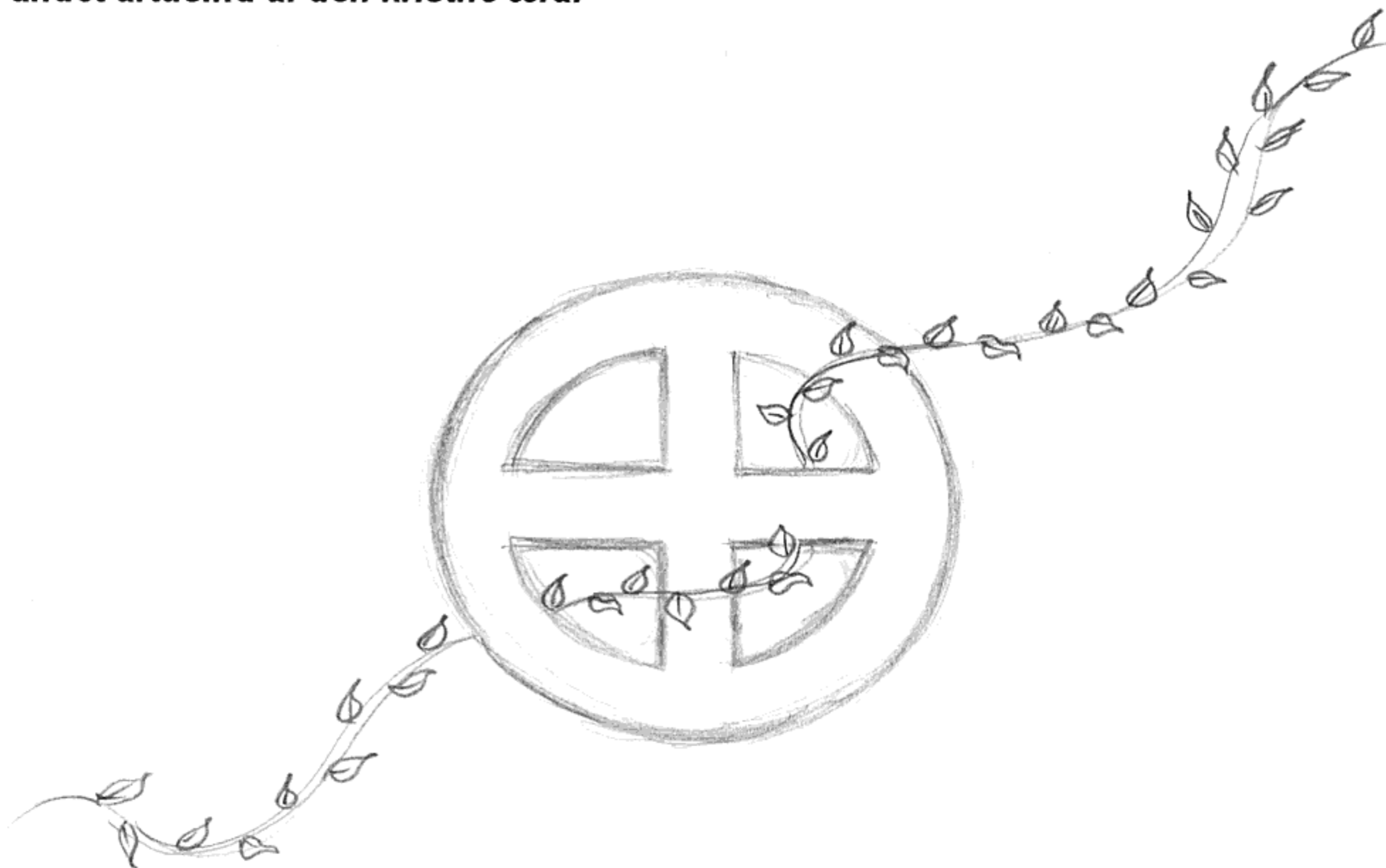
Samtidig med, at det post-revolutionære samfund har påført vor klode nye overvældende problemer, har vi stadig i store områder af verden - på det indiske subkontinent, i dele af Sydøstasien, i Syd- og Mellemamerika og i Afrika - endnu de gamle agrar(bonde)samfunds problemer: Befolkningsvækst og energimangel. Disse problemer udløser skovrydninger, der igen afføder hydrologiske problemer (vandmangel) og ørkendannelse - samtidig med at flora og fauna forarmes.

Alt sammen gentagelser af det, der sås i 1500-, 1600- og 1700-tallets Europa.

For at gøre parallelliteten fuldstændig, kan det tilføjes, at den sociale og sygdomsmæssige udvikling i den tredje verden i dag, minder om den vi så i 1700-tallets Europa:

Proletarisering af stadig større dele af befolkningen, forlængelse af arbejdstiden og tiltagende underernæring er, sammen med hastigt stigende forekomst af tuberkuløse sygdomme, karakteristiske træk ved livsvilkårene uden for den europæiske verden.

Om verdenssamfundet kan bringes frelst gennem denne ondartede, gensidigt forstærkende kombination af det gamle samfunds og det ny samfunds økologiske og sociale problemer - er det altafgørende spørgsmål, her ved udgangen af det andet årtusind af den kristne æra.

Miljøet og den økonomiske politik.

Hvad kan vi gøre?

En økonomisk bæredygtig og socialt retfærdig udvikling i verden er afhængig af, at lande som Danmark reducerer deres miljøbelastning.

Dette kræver en radikal ændring af den førte økonomiske politik, så vores erhvervsliv og livsstil kan ændres i retning af at producere og forbruge mindre - og nyde goderne mere.

Det er lykkeligt, at flertallet af landets borgere faktisk synes at foretrække en sådan udvikling i livsstil med mere fritid i stedet for større forbrug. Det burde være enhver miljøbevidst politikers drøm.

MEN

Det er ulykkeligt, at den nuværende politik i Danmark, og i den øvrige verden, ikke opmuntrer og støtter denne tendens til økonomisk mætning. På alle måder modarbejder politikerne tværtimod mætningen, fordi økonomisk tankegang stadig er domineret af kravet om den urealistiske og uønskede, evige økonomiske ekspansion.

Hvorfor?

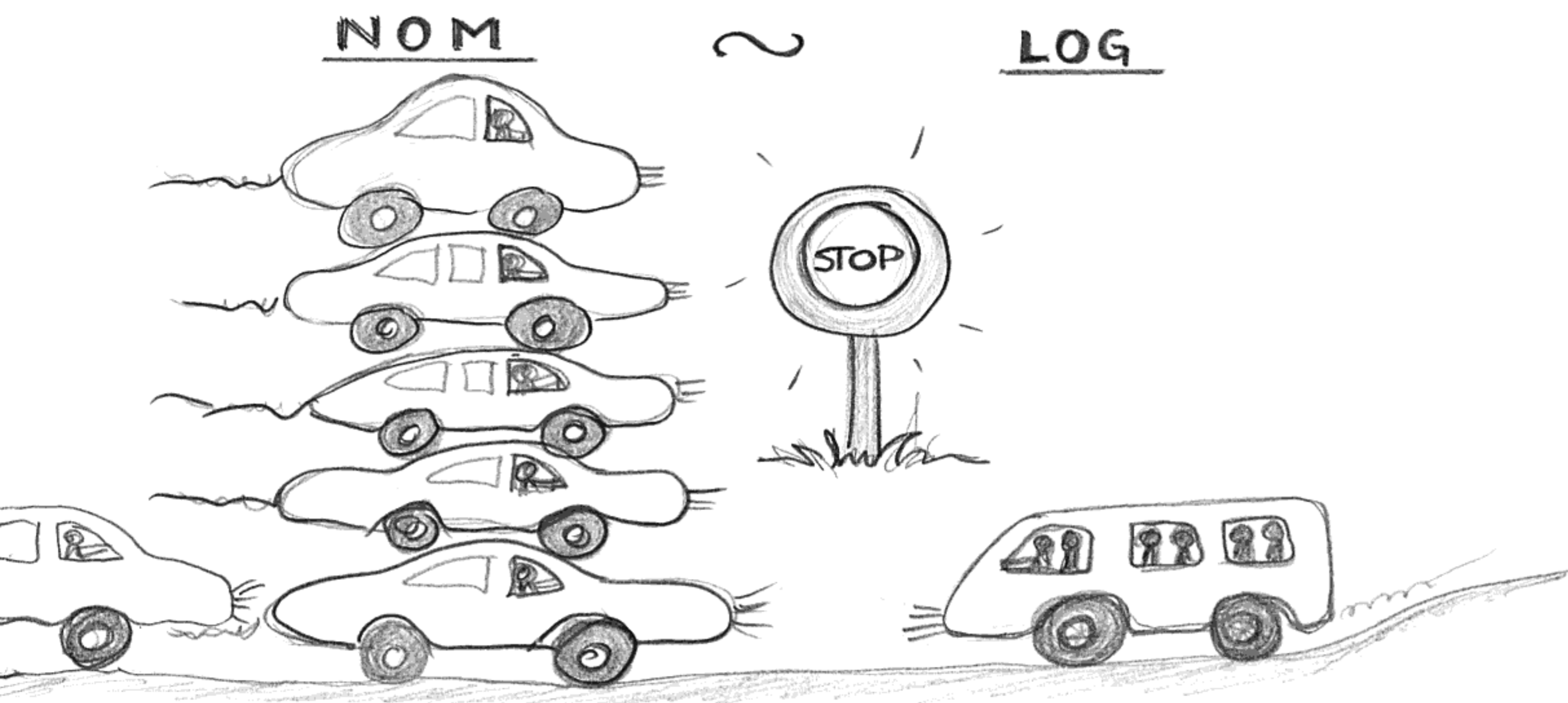
Hvad betyder økonomi og økologi - dybest set?

Økonomi: Husbestyrelse, husførelse, forvaltning. Menneskenes virksomhed for at tilfredsstille deres materielle behov.

Økologi: Videnskaben om levende væseners forhold til de ydre livsbetingelser, natur, klima, andre organismer osv.

Hvorfor er det så svært at få disse til at gå hånd i hånd?

Hvad er de væsentligste kilder til spændinger mellem de økonomiske og de økologiske discipliners perspektiver?

ØKONOMISK PERSPEKTIV

Korttidsproblemstillinger

Begrænset geografisk perspektiv
(virksomheden, nationen)

Markedet

Fokus på individets forbrugs-
muligheder

Effektivitet

Uafhængige aktører

Antropocentrisk nyttetænkning,
hvor naturen og andre levende
væsener kun vurderes i forhold til
deres brugsværdi for mennesker

Ét kriterium for succes, overskud
- og én måleenhed, penge

Konkurrence
Velstand

Produkters funktionelle
egenskaber og pris

ØKOLOGISK PERSPEKTIV

Langtidsproblemstillinger

Grænseoverskridende, global

Miljøet, naturen

Fokus på fællesskabets udvikling

Livskvalitet

Tæt forbundne systemer

Naturen som værdifuld i sig selv

Flere kriterier og måleenheder

Samarbejde
Velfærd

Produkters bortskaffelses-
egenskaber, miljøvenlighed
og sundhedsrisici

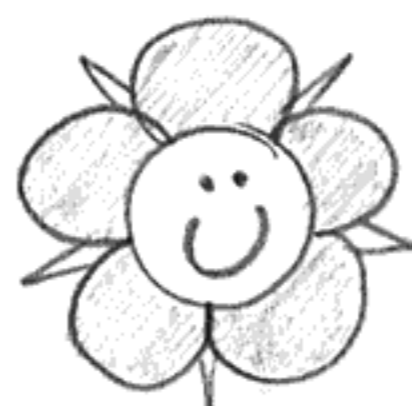
Kilde: Peter Pruzan, Handelshøjskolen i København.

Vi må spørge os selv:

**Skal vi klynge os til en markedsstyret brusende flod -
eller skal vi forsøge at udvikle et lagunesystem?**

I sin digtsamling "Det" fra 1969, udtrykker Inger Christensen splittelsen sådan:

DET VIGTIGE ER IKKE,
DET VI ER,
MEN DET VI GODT KUNNE VÆRE.

STJÆR ANNO 1950.

Indledning:

Set gennem det netop beskrevne historiske forløb, kan man måske betragte midten af det 20. århundrede, tiden omkr. 1950 - som enden på det lange træk, der tog sin begyndelse i slutningen af den grønne revolution, i 1700-tallets sidste årtier.

Her, omkring 1950, i ånderummet, inden mekanisering og industrialisering rigtig sætter ind, fyldte den gamle bondekultur, med et sundt, bæredygtigt og alsidigt landbrug, det meste af landet.

Hele landbokulturen, bygget op omkring familielivet på gårdene, levede og åndede. Det var dejligt at være landmand. Der var gamle og unge og karle og piger på gårdene - og der var liv i landsbyerne, der havde næsten alt, hvad der var brug for.

En del hårdt slid, var mange steder begyndt at blive afhjulpet af forskellige elektriske hjælpeapparater, der lettede det daglige arbejde på gårdene. Feks. malkemaskiner.

Traktoren var ankommet til de største gårde.

Der var en rimelig balance mellem mennesker, dyr og natur; selvom det stadig var et slidsomt job at være mennesket, i den trekant ?

Men det gav lønnen i sig selv, at have med dyrene og med jorden at gøre.

50'er landbruget var et sundt familieforetagende med mange indvolverede i alle aldre. Glæden, ved at leve og bo og arbejde, på landet, var fuld.

Økologisk identitet

- forsøg på beskrivelse af landsbyens økologiske identitet i beg. af 50'erne.

Organisation, ånd, det sociale:

Gårde med mange mennesker: Familien boede i stuehuset, og ofte boede bedsteforældrene i en lejlighed i enden af huset. Karle og piger boede på værelser på lofter ol.

Alle var hjemme og var fælles om driften af gården. Børnene kom lige hjem fra skole. Der fandtes ikke børneinstitutioner. Folkeholdet mødtes i aftentimerne udenfor gårdene og snakkede om dagens hændelser.

Der var to små skoler i byen. I forskolen hos frøken Jensen gik første og anden årgang sammen. Derefter kom man over på den anden side af gaden og gik fra tredje til syvende. Herefter kunne man komme til Galten og gå videre.

Mange af de mennesker der boede i husene i byen, arbejdede på gårdene eller i byens butikker, i mejeriet, slagteriet mm.

Der var 18 gårde og 30 - 40 huse.

Den dag idag, hører der et stykke skov og et stykke af "kildeengen", til hver af de 18 gårde; en reminisens fra 1600- og 1700-tallet, hvor hver gård havde et stykke skov de dyrkede, så de kunne skaffe brænde og træ til brugsting.

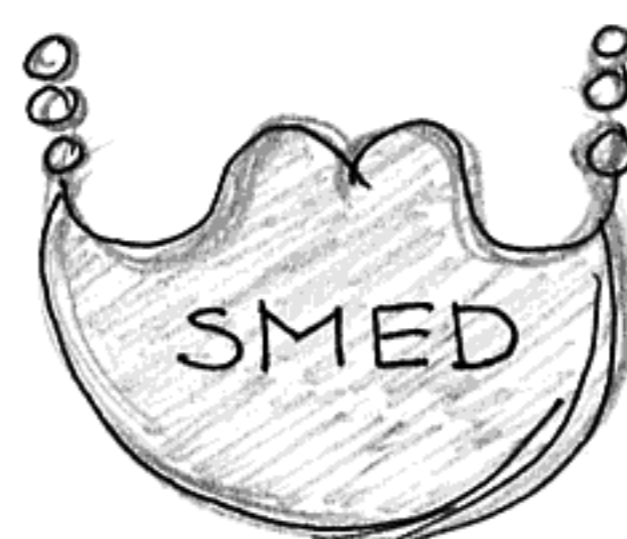
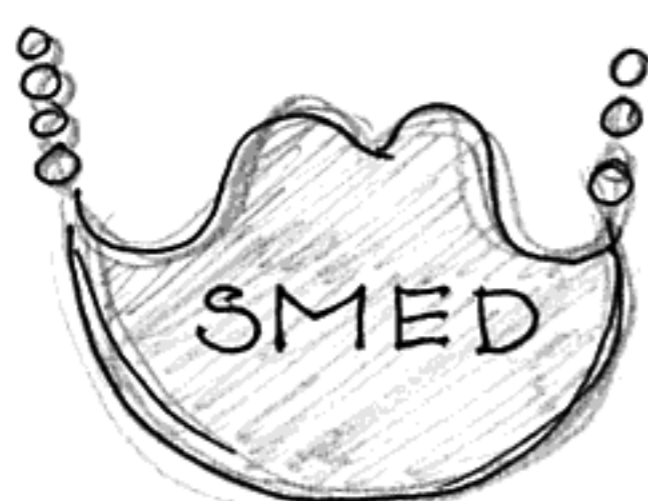
Der boede mellem 400 og 500 mennesker i Stjær med opland.

De gamle traditioner levede i forsamlingshuset. Alle var med i borgerforeningen. og mødte i stort tal op til årstidernes fester omkring fastelavnssoldater, dillettant, høst, jul osv. Der var nabo-kaffeselskaber og kortspil og gang i skytte- og gymnastikforeningen, med vintergymnastik og sommer boldspil; kirke- og missionslivet trivedes godt.

Det satte hurtigt spor i "selskabslivet", da de første i byen fik fjernsyn, i midten af halvtresserne. Kaffegilderne og foreningslivet svandt ind - fordi folk skulle hjem og se fjernsynsudsendelser.

Mellem bønderne var der en del fællesskab om dyrkning af jorden, og om andelsmejeri og slagteri. Der var to smede. De var byens "varme kommunikations-centre", hvor man mødtes og snakkede.

Mange var medlemmer af andelsbrugsen og deltog i den årlige generalforsamling. Der var også en købmand. Men man fordelte sin handel, så begge butikker trivedes.

På telefoncentralen var der en "levende omstillingsdame" - så der var god viden om byens liv.

Det fælles frysehus blev passet af en kone fra byen. Her kom alle efter bærhøst og hjemmeslagtning - og fyldte deres bokse med forråd til året. Frostvarerne blev pakket ind i brunt frysepapir, bundet godt til og fik mærkater med emne og dato skrevet på. Man havde sit eget tremmerum med hængelås.

Man var fælles om snekastning. Der var to snefogeder, én i den nordlige ende og én i den sydlige ende af byen. Man havde et snekastningsskema. Når der kom meget sne, skulle snefogederne sammen åbne vejen til Tåstrup, så rutebil og mælkebil kunne komme igennem. Derefter åbnede de Hårbyvejen. Gårdene stillede med en eller to mand til snekastning, alt efter, hvor mange man var på gården - og hvor meget sne, der var faldet.

Alle havde en funktion og en dagligdag i byen.

Alle vidste hvem alle var - og mange kendte hinanden godt, gennem arbejde og fritid.

Jord:

1950'erne landbrugene var alsidige.

Der var heste, grise, køer, høns og måske et par får - på hver eneste gård.

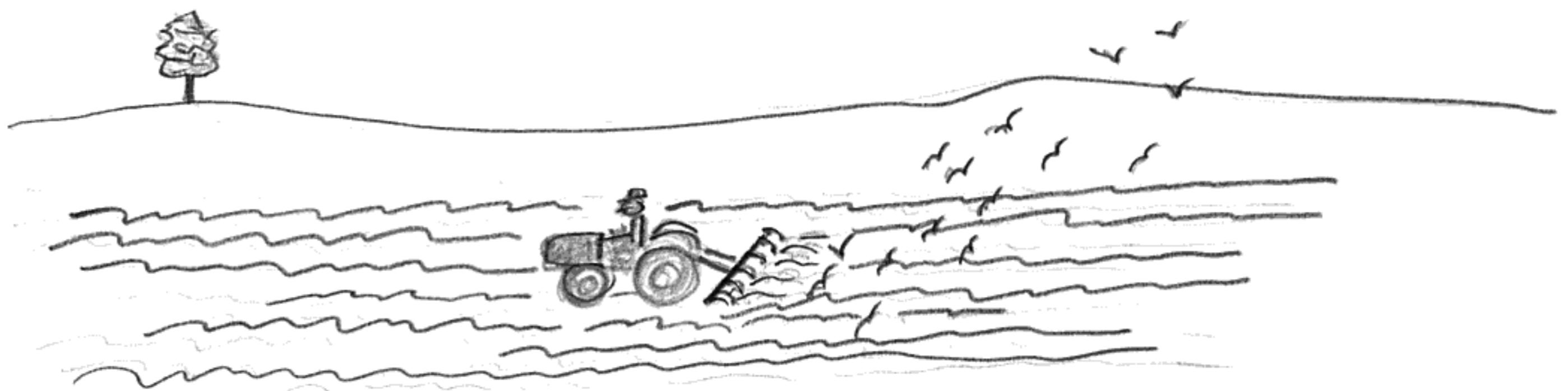
Køkken, bær- og frugthaven forsynede husholdningen med årstidernes grøntsager, bær og frugter.

Markskiftet var korn, roer, græs, lucerne/kløver og brak.

Man brugte staldgødning til roerne, ajlen til græsset, kalksalpeter til hveden og kalie- og superfosfat til hvede og græs. Arbejdet var et knokleri. Man læssede staldgødning på en vogn og kørte den ud i marken. Hakkede roer med en kniv. Lavede store roekuler med et tykt lag jord på. Det gav et godt sædskifte, når alle havde køer.

Folkeholdet på gårdene var for nedadgående, fordi flere forskellige elektriske maskiner efterhånden havde vundet indpas og overtaget arbejdet. Den første traktor kom til byen i 1949. Den blev anskaffet til pløjning og harvning, men allerede året efter, blev den sat for radrenseren - og det varede ikke længe, før den blev spændt for selvbinder og høstmaskiner og deltog i arbejdet året rundt.

De fleste gårde beholdt alligevel en 5 - 6 heste indtil midten af halvtresserne. Det var svært og vemodigt, at skille sig af med sine trækdyr. Mange kunne ikke få sig til at sælge dem til slagteren, så de blev aflivet og destrueret - eller sat på pension.

Vand:

Stjær vandværk klarede vandforsyningen.

Spildevandet løb gennem byen i en åben grøft, der gik under vejen i et rør, og derefter fortsatte ned over markerne til Tåstrup sø.

Det var kun husholdningsspildevandet, der tog denne lange tur. De gammeldags dasser tømte man på møddingerne.

Omkring 1945 holdt de første vandklosetter deres indtog i Stjær. De blev installeret med en septictank som "modtager", og disse septictanke fungerede indtil sidst i 60'erne, da kloakeringen blev gennemført.

Luft:

Luften over by og mark var ren lærkesang, lugt og lyde fra slagteri og mejeri - røg fra tørv, kul- og brændefyrede kakkelovne og duft af ren staldmødding.

På mejeriet var der larm af transportspande om formiddagen, når mælkekuskene kom ind - og lokket af lyden, kom folk fra brugsen over med bestilte varer, som kom med retur.

Energi:

Energien i arbejdsprocesserne i landbruget, var for størstedelens vedkommende heste- og menneskemuskelkraft - plus en enkelt traktor, som brugte petroleum.

Energi, til opvarmning af stuehuse og huse, var træ fra skovene - og kul importeret udefra. Meget tøj blev strikket og syet hjemme. Især de ældre kvinder fabrikerede varme strømper, huer, vanter, halstørklæder og trøjer til hele familien.

Enkle maskiner til feks. tærskning og grutning, brugte elektricitet, som elværket i Galten leverede. Elværket forsynede også frysehus, lamper og gadebelysning. Der var tre standere med gadebelysning i Stjær, som var skænket af en af byens borgere.

Elektricitet blev endvidere brugt af "handelshusene" og industrien.

Der var mejeri, slagteri, gartneri, bageri, købmand og brugs, håndkøbsudsalg, to smede, to skomagere, karet- og saddelmager, skrædder, frisør, maler, tømrer, en sparekasse, en andelsbank og en telefoncentral.

Der var to lastbilvognmænd i byen.

Rutebilerne som kørte, tilhørte et privat firma i Ormslev.

Stjær gennem 60'erne, 70'erne og 80'erne

- i korte træk, fortalt af et par lokale landmænd.

Med omlægningen fra hestekraft til traktor-HK, og med flere elektriske maskiner i driften, både i landbruget og i husholdningen, svandt folkeholdet hurtigt ind - og flere gårde begyndte at gå over til ensidigt at have køer eller grise.

Grise eller køer?

Det kunne være en svær beslutning at sælge sine køer, men det krævede meget mere pasning, tilsyn og pleje at have køer, end at have grise.

Dog bar det også en løn i sig selv med køerne. Der er ikke noget så dejligt, som at komme ud i en kostald, en tidlig morgen, til blanke køer på rækker - hvorimod velkomsten i en svinestald giver høreskader, hvad mange svineproducenter også lider af. Men når så svinene har fået foder og er blevet gnedet rene og blanke, er de såmænd dejlige dyr.

Det første blide sprøjtemiddel - og plastic til roekulerne.

Grisene kunne nøjes med at blive foret morgen og aften - hvorimod køerne skulle tilses oftere og der skulle malkes - og så var der alt arbejdet med at dyrke roer.

Ingen gad hakke roer i sommerferien, det var meget hårdt arbejde. Det følte derfor som en gave, da det første "milde sprøjt" kom, som kunne udradere tidsler og agerkål. Lus og utøj var ikke et problem, det ordnede de kolde vintre dengang. Grønne, milde vintre, lader lus og rust overleve.

Men når så roerne var dyrket, skulle der laves kuler, med et tykt lag jord på. Det var svært at komme igennem et tykt lag frosset jord, så det var en sand lettelse, da plastic til roekulerne kom frem. Men det var alligevel et hårdt arbejde - og nu var man tit alene om arbejdet, kun hjulpet af sine maskiner og af konen, der endda ofte havde job i byen i dagtimerne, mens børnene var anbragt i børnehave eller anden pasningsordning. Tit måtte husbond spise sine klemmer alene midt på dagen, for enden af det lange spisebord i køkkenet. Landbruget kunne ikke mere bære, at have karl og pige.

Næste skridt, med grædende hjerte blev køerne solgt

Alene-landmand.

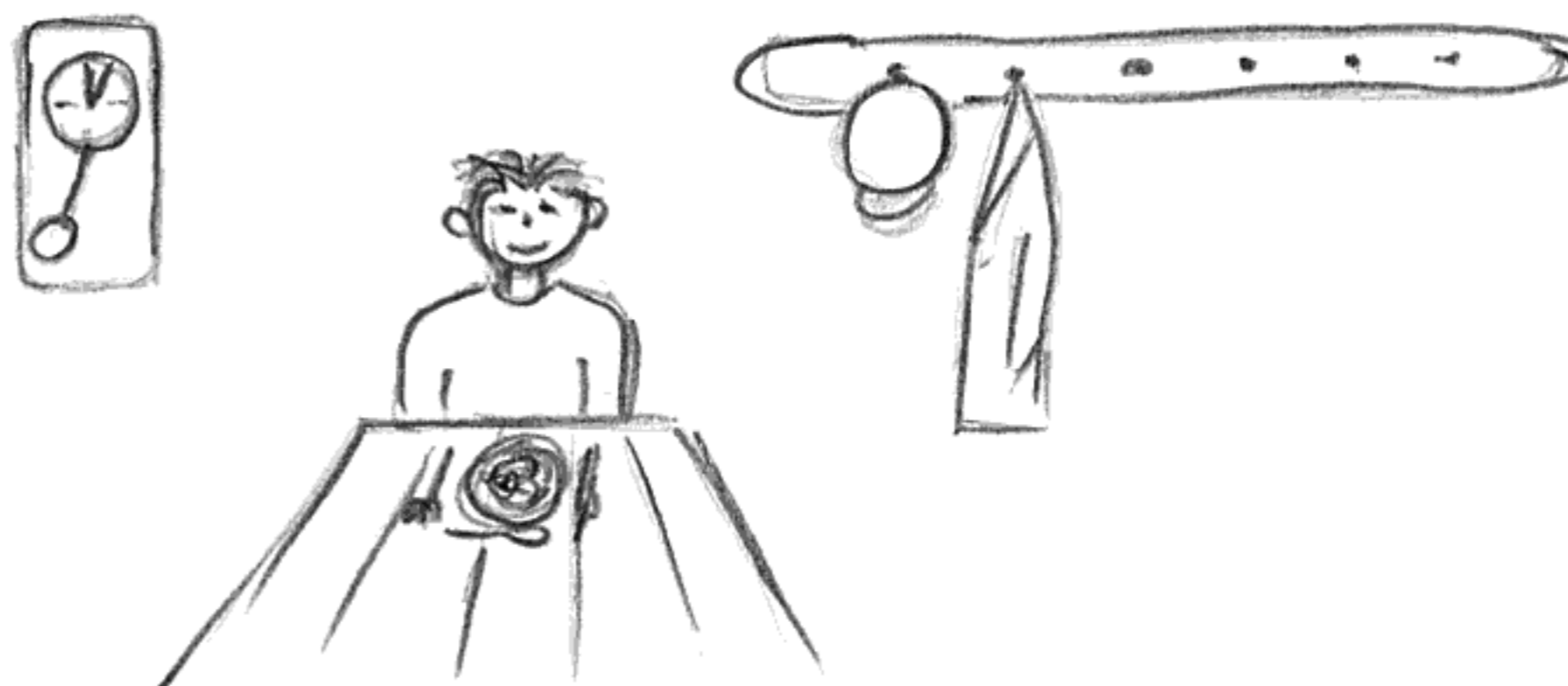
Og for selv at kunne passe det hele, og også have fritid til at sysle med andre interesser, gik mange over til fedesvin. De skulle kun tilses morgen og aften.

Skulle man have søer og smågrise, krævede det meget mere pasning.

Og med alle de restriktioner, "alt det gylle" og alt det udstyr det efterhånden krævede - lagde mange, især lidt ældre landmænd, efterhånden om til kun at have planteavl.

Ukrudtet sprøjtes væk. Man holder nøje øje med afgrøden, og så snart man ser begyndelsen af et svampe- eller utøjsangreb, køres sprøjten i stilling.

Nu kan landmanden, for første gang, én gang om året, tillade sig at holde ferie.

Og så er vi ved at være i 1996.

I Stjær er der stadig seks gårde i drift, én med grise, én med køer og fire med planteavl. De seks gårde ejer tilsammen al jorden omkring byen. Mange stuehuse med avlsbygninger er solgt fra.

*Der dyrkes vinterhvede, vårbyg og raps.
Rapsen hvert femte år før hveden.
Vårbyggen er maltbyg, der bruges til øl.*

*Der gødes med kunstgødning, NPK, kvælstof, fosfor og kalium om foråret.
Der sprøjtes mod ukrudt én gang i foråret; siden holder man øje med sygdom og lus - som sprøjtes væk, hvis det er alvorlige angreb.*

Kloakkering, spildevand.

I midten af tresserne blev der anlagt kloakker. De blev anlagt til et meget større område end selve landsbyen, fordi en fremsynet borgmester ønskede byen skulle kunne udvikle sig, istedet for at stagnere og blive for lille til at "bære" skole, butikker, foreninger mm. Så parcelhuskvarterer knopskød på landsbyen, og halvfjerdser- og firsersamfundets Stjær, blev en combineret bonde- og parcelhus-landsby af de bedste. Forsamlingshuset blev i halvfjerdserne udvidet med adskillige kvadratmeter, ved hjælp af frivillig arbejdskraft. Der er bygget en stor ny skole.

Med kloakkeringen i 1966, fulgte et mekanisk, biologisk renseanlæg nede ved søen. Dette renseanlæg modtog nu en lind strøm af husholdningsspildevand og fæcalier og urin fra klosetterne i hele Stjær. På bedste vis blev denne "blandede strøm" renses, og ledt videre ud i Tåstrup sø.

I 1969 kom der så regler fra regeringen i København om, at man skulle rense spildevandet for næringssalte. Dette var for dyr en investering for så lille et rensesanlæg, så man valgte istedet, fremover kun at bruge renseanlægget som opsamlingssted for spildevandet - og så pumpe det de små otte kilometer op ad bakken til renseanlægget i Galten.

Dette gør man stadig, med spildevandet fra selve Stjær, nu i 1996.

Og gårde og fritliggende huse har som i 60'erne septictank til klosetterne. Deres husholdningsspildevand løber ud i markdræn og løber gennem skovbækken ned i Tåstrup sø.

Galten kommune.

1966. Storning-Stjær- og Galten sogne blev sammenlagt og fik én sognerådsformand i spidsen. Kommunen fik navnet Galten kommune.

1970 kom Skivholme til - man kom op på 5.000 mennesker og sognerådsformanden blev borgmester.

I 1978 var befolkningstallet vokset til 9.000 mennesker i Galten kommune.

I 1996 er vi 10.000 mennesker. Heraf bor de 894 i Stjær med opland.

Anekdote.

Og så var der den gamle bonde, der gik fem kilometer for at se en mejetærsker - fordi

- nu havde han høstet med le og bundet op

- senere havde han brugt den fine aflægger med vinger og heste for, der lagde kornet til rette, så det let kunne bindes op

- og selvbinderen med heste havde han kørt, der bandt kornet op, så det bare skulle sættes sammen

- og traktoren blev sat for selvbinderen, istedet for hestene

- og nu havde han så hørt om mejetærskeren, der spyttede kernen ud ét sted, halmen ud et andet sted og agnerne ud et tredje sted.

Den ville han se, for så havde han da set det hele.

MON HAN HAVDE ?

Skal der være bønder på landet ?

- og skal de være økologiske ?

eller skal Dansk Landbrug ende som ét centraliseret industri-landbrug ?

Følgende seks sider er en slags konkluderende afsnit.

Agenda 21 - for landsbyer og mindre lokalområder.

Stjær, 894 indb., i Galten kommune, 10.000 indb., i Østjylland.

Er vi en landsby, der er tilfredse med tingenes tilstand og vil forblive som vi er?

- bevare de gode traditioner vi har? Dyrke vore haver, kulturlivet, sport, kirke, folkedans, fællesspisning mm. i fritiden, i de grupperinger vi "færdes i"?
- arbejde i de større byer omkring os - slappe af og sove her?
- købe vore daglig-fornødenheder i Brugsen og i oplandets store butikcentre?
- være en god sattelit-parcelhus-soveby til det omgivende samfund, hvor vi lægger vores bedste arbejdsenergi?
- opleve det konventionelle landbrug på vej "nedad" - ingen dyr (pt. kun et par enkelte besætninger med køer - og én med grise)?
- jorden drevet af enkeltpersoner eller maskinstationer
- gårdene nedlagt, jorden solgt fra, lagt sammen til stordrift, tomme avlsbygninger med en enkelt by-familie i stuehuset,
- få mennesker "hjemme i byen" i dagtimerne
- de gamle anbragt på plejehjemmet i "hovedbyen" (Galten), 7 km herfra
- aktiviteter for efterlønnere og pensionister samme sted; service,
- sundhed og øvrige ydelser organiseres fra rådhuset i Galten incl. sundhedsplejerske, jordemoder mm.
- sygdom henlægges til eller plejes på mammut-hospitaler i Århus,
- lægebesøg foregår i Galten, Harlev, Låsby eller andre større steder.

eller/ og

- vil vi begynde at beskæftige os med vores landsbys udvikling i det næste århundrede
- bruge energi på at arbejde aktivt for en fælles fremtid,
- begynde at forberede denne fremtid på tværs af aldre og grupperinger
- hvad vil de unge, hvad vil de gamle?

Vil vi begynde at forebygge - og arbejde aktivt for:

- at beskytte vore grundvandsressurser, så vi kan bevare rent drikkevand i området ? (pt. er 100 vandværker, ud af 660 i amtet, lukket p.gr. af for højt sprøjtegiftindhold)
- at skabe en natur i- og omkring byen/os, der er i balance, der er bæredygtig, der giver os en større del af vort daglige fødevarerforbrug - end vi pt. producerer ?
- at nedsætte energiforbruget og udnytte vedvarende energi i den udstrækning, det er muligt
- at udvide resurse-, kredsløbsbevidstheden hos den enkelte, så vi kan udnytte, genbruge osv. -

Gammelt affald = ny resurse, ny holdning til gamle begreber osv.

Vil vi begynde at forebygge - og arbejde aktivt for:

- at opbygge nabo-smågruppe-netværk der hjælper og støtter, hvor - og når - der er behov
 - til erstatning for de brudte familiebånd?
 - at "samle" byens forskellige grupperinger i arbejdet om at udvikle Stjær til en landsby med en selvstændig identitet, rettet mod fremtidens menneskers behov?
 - sammen definere disse nutidige og fremtidige behov, så alle forskelligheder kommer frem, så helheden bliver så mangfoldig som mulig og kan fornemmes, som en udfordring, der appelerer til alle grupper i lokalsamfundet.
 - at "tage livtag" med traditionel vanetænkning og lade inspirationen flyve.
- Alt bliver til energi-resurser, når vi tør se hinanden i øjnene - og formår at rumme hinandens forskelligheder.

Det ser ud til at opgaven, her i skumringstimen, inden årtusidet rinder ud, er:

At udvikle nye aktive lokalsamfund på landet, uden vi alle behøver blive bønder igen.

For at gøre dette, må alle være med - det er ikke kun bønderne eller byboerne eller de "indfødte" eller tilflytterne, eller de unge eller de gamle - det er os alle!
Hver enkelt må forvandle sindets ukrudt til næringsrig kompost - for nu at tale i naturtermer. Der skal luges godt ud i de gamle vanemønstre, så der bliver plads til at modtage frugtbar næring til nye tanker, idéer og visioner.

Pt. har velfærdssamfundet vist lullet det store flertal af os i en dvalelignende tilstand. Mht. til udvikling **har vi tilpasset os en passiv venten på regler fra "tinge"**:

Galten byråd, Århus amt, regeringen på Christianborg, EU-parlamentet i Strasbourg eller EU-kommissionen i Brussel.

Vi venter tålmodigt på visionære regler om behandling af vand, jord, natur, skrald, genbrug, alternativ energi, udvikling af landsbyfællesskaber og vores forhold til hinanden, menneske til menneske, her i lokalsamfundet.

Vi er, på godt og ondt, et solidt, gammelt, tilsyneladende tilfreds landsbysamfund, bestående af en uddøende race (konventionelle landmænd) - og så byboer i alle aldre, der er flyttet på landet i parcelhus - med arbejde i byen.

Fra bønderne fornemmes en udmattethed - alt er prøvet: "Der er ikke noget nyt under solen - og hvis det findes, vil bureaukratiet stoppe det i fødslen."

Der er opgivenesshed, passivitet - ingen tro på, at man selv kan bestemme noget som helst vigtigt, der har med vores nærsamfund at gøre. "Det nytter ikke. Der bliver ikke lyttet til alm. mennesker. Slet ikke nu, hvor EU har overtaget magten, og laver regler om enhver detalje.

EU har magten, regeringen i København har magten, "regeringen" i Galten og dem i Amtet har magten. Hvem har ansvaret??"

Tro på - og energi, i forhold til selv at tage ansvar, selv at få ideer, selv handle, selv "bestyre" vores lokalsamfund og den vej vi ønsker, det skal udvikle sig - findes hos enkelte ildsjæle.

Mange økologiske landmænd har fået fat i "faklen". Hos dem findes håbet - og glæden er stor, ved igen at være menneske-landmænd. Det, at have rigtige dyr og rigtige planter, der vokser af sol og vind og møj og kærlig pleje - og ikke giver de store penge - giver tilsyneladende enorm energi.

Men i vores landsbysamfund er der ingen økologiske landbrug. End ikke på kommuneplan, kan man mønstre et eneste af disse alsidige, økologiske brug.

Er her et fælles fodslag i vores landsby? - hvad kunne det være om?

Her er kirke, skole, brugs og bager, hal, forsamlingshus, sportsklub, børnehave, fritidordning og klub. Et godt udseende halvfjerdser-samfund.

"Regeringen" i Galten ordner det sundheds-sociale, derovre. Her er masser af gode fritids aktiviteter i forskellige grupperinger. Præsten siger, han kender ikke andre landsbyer, med så mange forskellige grupper, som i Stjær.

Man kan måske sige, at individualist-perioden, der tog voldsom fart i midten af århundredet, her på slutningen ligner en egoist-periode.

Enhver er sig selv nok! Man kan klare sig uden venners hjælp - for det man ikke magter, får man hjælp til af systemet. Sådan er det vist de fleste steder i Danmark.

Det siges, at 60% af alle voksne danskere spiser aftensmad alene.

Har vi fået organiseret os, så vi hver især kigger på det samme - i enrum foran fjerneren - eller computeren - og så engang imellem adspredt os, ved at gå hen og danse, synge, lære, feste eller sporte sammen.

Hvordan kan vores landsby udvikle sig?

Hvordan vi kan forberede os til det nye århundredes udfordringer, som vi tydeligt aner nu? Hvordan vi kan imødegå det nye årtusind, som en flok mennesker, med en fælles jordisk adresse, med et fælles ønske om et bæredygtigt samfund - lige velegnet for alle aldersklasser?

Ligesom i de fleste andre danske landkommuner, er "Systemet", den lokale "central-regering" i Galten kommune, ikke speedet til at arbejde forebyggende.

Kommunens forvaltninger forholder sig derfor til, og kender bedst, løsningsmuligheder, der imødekommer fortidens problemer, love og restriktioner.

Den nytænkning, som i disse år spyes ud fra energi- og miljøministeriet, i samarbejde med Kommunernes landsforening og Amtsrådsforeningen, vinder kun langsomt gehør.

AGENDA 21 er, så vidt vi ved, ikke nået frem til det politiske system i Galten kommune.

Kommuneingeniøren, på teknisk forvaltning, mener, Agenda 21 er noget, der *kan* eller måske en dag *skal* bruges. Han er begyndt at se sine sager gennem Agenda 21 mål - og

ønsker på denne måde at gøre politikerne opmærksomme på, at Agenda 21 kan blive et fremtidigt arbejdsredskab.

Galten er vist en helt almindelig dansk gennemsnitskommune på dette punkt.

Skal vi igen have små lokalråd?

Lokalråd af folk, der har en mening om at udvikle og styrke deres eget område - og en mening om, hvordan dette område skal hænge sammen med resten af verden.

Det synes, at være en nødvendighed, hvis lokalbefolkningerne igen skal involvere sig i - og begynde at tage ansvar for, udviklingen af deres eget lokalsamfund.

- Og igen skal føle, de er medlemmer af et levende demokratisk samfund.

Livsfilosofi.

Vi skal ikke forskanse os og leve hele vores liv i lokalområdet - og blive 100% selvforsynende, så vi kan klare alting selv - og ikke behøve gå ud af "reservatet".

Men vi skal opbygge et samfund, der ved hvor det vil hen, som tager hånd om nutiden, som forbereder fremtiden - og som hele tiden arbejder henimod en bæredygtig balance imellem mennesker, dyr, natur og det omgivende samfund.

Med fortiden på ryggen - fremtiden i bæltepungen og nutiden i hjertet, kan vi med glæde erkende, at Agenda 21 er over os; og skal man tillægge den iver værdi, ildsjæle og ministerie lægger for dagen, skal det ikke blive en abort, men et langt, solidt svangerskab og en storslået fødsel ind i et nyt årtusind.

Fødselshjælper og de gravide, er borgerne selv, græsrodderne, os der bor i de små nærsamfund, der nu skal revolutioneres, gøres rene, renses for gamle slidte vaner og holdninger og opstå med nye opbyggelige tanker - fødes til noget stort og nyt og decentraliseret småt, der indeholder alt, hvad et trygt menneskeliv har behov for.

Nu skal det være slut med den udhulende, underminerende energi- og kraftsugning, der er pågaaet de sidste årtier, imens tonerne fra Tinge blæste Smukt er småt, og det ene gigantiske handels- og sundheds- storcenter, efter det andet, sugede langvejsfra kommende landsbyboere til sig, for at frarøve dem deres købekraftmidler med lokkende tilbud til spotpriser, opnået ved groft pristryk og kemisk styret stordrift med foragt for den 3. verdens nye arbejderskare. Stordrift og effektivisering uanset pris.

Så imens vi, i de sidste 20 år er blevet fortalt, at landsbyerne skulle styrkes - blev funktion efter funktion suget ud af landsbyfællesskabet - og alt vigtigt "fragtet" til "centralt hold", for der skulle spares, sagde man.

Samtidig udvidede man de rådhus man byggede i tresserne i de lidt større byer. Både i halvfjerdserne og i firserne, måtte der tilbygges nye fløje, der kunne rumme de funktioner og mennesker man fik skrabet til sig.

De store rådhus skulle betjene de gamle, omkringliggende landsby-bonde-soveby-samfund, der i samme periode voksede ved knopskydning, med parcelhuskvarter efter parcelhuskvarter - fordi folk ville ud af byerne - ud på landet til den friske luft og de grønne marker og skove - og have foden under eget parcelhusbord.

Kraft/ magt / centralisering kunne man kalde det, man gjorde i "rådhusbyerne", f.eks. Galten. I den hellige sparsommeligheds og effektiviserings navn. Virkningen fulgte hurtigt. Parcelhus-sove-bonde-landsbyer. Sove-sattelitter til omkringliggende storbyer.

I slutningen af halvtredserne og starten af tresserne tog "udviklingen" rigtig fart. Grundet mekanisering, industrialisering og TV-indtog i hver et hjem, måtte man se i øjnene at

- de handlende forsvandt
- de gamles hjem forsvandt
- den varme mad og folkene på gårdene forsvandt
- frysehus og telecentral, mejeri og smed og bager
- sparekasse, skrædder, bank og skomager forsvandt
- kaffeselskaber forsvandt
- dyr på gårdene forsvandt
- fællesskab og andelsånd forsvandt

Stjær er en landsby, der har kæmpet imod overgrebet.

Her er vi heldige at have bevaret kirke, skole, brugs og bager, børnehave, klub mm., og en filial af Galten bibliotek, der har lejet sig ind i det gamle forsamlingshus.

Forsamlingshuset blev udvidet i halvfjerdserne, ved hjælp af frivillig arbejdskraft - fordi huset var blevet for lille til at rumme både de nye parcellister og landbefolkningen - når der var høstfest, juletræ mm.

Et apotekerhåndkøbsudsalg og et postindleveringssted i brugsen har man også i behold. Sportsforeningen har gode faciliteter med stort klubhus. Skolen har en hal. Det er en fin by. Der er fastelavnssoldater og dillettant. Hver sommer holder "sporten" en hel uges sommerfest; så er der gang i den for alle aldersklasser.

Borgerforeningen lever, trods vågeblus - og har 246 medlemmer. Den prøver at holde liv i de gamle traditioner. Den har en ny, yngre formand med visioner.

Syv medlemmer kom til årets generalforsamling forleden.

8. klasse på Stjær skole vandt i januar en landsdækkende konkurrence om at lave en avis. Avisen hed Carpe Diem - og handlede om livskvalitet.

Og præsten, som bor i Storning 3 km herfra, er ung og initiativrig - og har lige startet en konfirmandklub. Han har også et godt greb i pensionisterne - og sammen laver borgerforening, præst og menighedsråd foredragsaftner i forsamlingshuset.

Hver onsdag danser hele den gamle "indfødte" befolkning folkedans - og en gang om måneden spiser 15 - 20 unge familier middag sammen i forsamlingshuset. De laver mad på skift.

AGENDA 21.

Det store arbejde bliver, at bringe de fem elementer jord, vand, luft, energi og organisation/ånd tilbage i en bæredygtig balance.

jord

hvordan har jorden det, hvordan bliver den dyrket i have og på mark, hvordan trives naturen osv.?

vand

hvordan, hvilken tilstand har vandet her - hvordan behandler vi det, hvor sender vi det hen? Hvor meget bruger vi den gratis resurse der f.eks. er i regnvandet?

energi

hvormeget og hvilke energiformer bruger vi i vore boliger, i industrien og i landbruget? hvor meget bruger vi den gratis vedvarende energi der er i sol og vind? hvor skaffer vi vores daglige energi i form af mad, hvor handler vi? hvordan befordrer vi os rundt og hvorhen?

luft

hvilken luft har vi, hvordan er vi påvirket af vinde, af forurening, både støj og møj hvordan skærmer vi os mod de fremherskende vinde og fx. støj fra fjernt liggende store veje?

organisation - ånd

hvordan er vi organiseret som mennesker her i landsbyen, omkring hvad? hvilke netværk har vi, hvor føler vi os godt tilpas og er trygge så vi kan være os selv, så vore evner, kreativitet og energi kan komme fællesskabet tilgode? hvordan oplever vi landsbyfællesskabet? hvordan får vi passet vore børn og vore gamle? hvilke muligheder er der for børnene og de unge i vores lokalsamfund? opfylder vores lokalsamfund dagligbehov for alle aldersgrupper? har vi drømme om et anderledes hverdagsliv her i lokalsamfundet? hvordan skal Stjær udvikle sig? hvor højt kan service-niveauet være, i et samfund på 894 mennesker? hvad skal vi være sammen om? kan vi integrere/kombinere erfaring og viden fra den gamle, solide bondekultur med fremtidens/eller bare nutidens teknologi og dens uendelige muligheder?

skal vi have fælles kopieringssted/ trykkeri, et lille blad og en genbrugscentral ?

skal vi have småbrug, der gør os selvforsynende?

hvordan kommer vi det nye årtusind imøde?

hvad er vore drømme om fremtidens Stjær?

Stjær år 2030 - hvilken landsby er det?

AGENDA 21.

Dagsorden for en bæredygtig udvikling.

Steder at starte kunne måske være at kopiere noget af flg. fra Albertslund kommune:

- 1) Indføre økologiske fødevarer i alle kommunens institutioner
- 2) Reduktion af CO₂ udslip på 50% inden år 2010.
- 3) Forbud mod sprøjtemidler i haver og landbrug
- 4) Affaldssortering: 50% genanvendes. 35% forbrændes og kun 15% deponeres.
- 5) At få grundejerforeninger og boligforeninger til at foreslå, at el-varmepriser og renovationsbeløb hæves i to år, for at få bæredygtige løsninger etableret. Herefter vil det blive billigere, for både virksomheder og private, fremover.
- 6) Kompost i hver en have.

Global livsstil.

En bevægelse, som er opstået efter FN's Rio 92-træf - og som er den danske afdeling af G.A.P. = GLOBAL ACTION PLAN.

Man kan kontakte Kaj Hansen i Hjortshøj. med henblik på at oprette grupper.

Der tilsendes studiemateriale, der omfatter:

Varme, vand, trafik, renovation/genbrug, økologi/forbrug, social organisering i lokalområdet.

Meningen med gruppen er, at man sætter sig et mål, beslutter en ændring i livsmønster for den næste måned - og fører det ud i livet!

Efter syv måneder, skal man så være rede til at bryde gruppen op - og hvert medlem danner en ny gruppe, så det breder sig som ringe i vandet.

Det nye årtusind.

Vi står i et nyt årtusinds vadested, i indgangsportalen til år 2000, tæt på startlinjen.

*Opgaven ser ud til, bl.a. at være, at skabe en overskuelig, mere nær/tæt boform, en ny, gammel form, for liv på landet, **hvor vi sammen tjener jordens liv**, uden vi alle behøver blive bønder - og uden vi behøver starte forfra med 60'er-kollektiverne.*

Nu hedder det 90'er landsby-bo-fællesskaber eller 90'er skov-bo-pladser - eller noget helt andet. Nye, gamle former for liv på landet!

Efterskrift.

Dette skrift, kunne måske tænkes som oplæg, til en frivillig gruppe interesserede Stjær-borgere, politikere og embedsmænd, der ville tage fat på at udarbejde en 2. del -

Hvem er vi anno 1998?

Hvad vil vi - hvilken fremtid vil vi arbejde for, for vores landsby - hvordan gør vi det?
En slags VISIONS-GRUPPE eller i tidens ånd, Agenda 21-gruppe.

Men uanset hvad, er det fint, hvis rapporten kan inspirere og give glæde, til dem, der måtte læse den.

Pil Brødager

Vindskovgård 2. april 1998

Litteraturliste:

Hans Jørgen Weitze:
Naturlandskaber, Østjylland.

Galten egnsarkivs årsskrift:
Annales 1 - 10

Thorkild Kjærsgaard:
Den danske revolution 1500 - 1800.
En økohistorisk fortolkning.

Oluf B. Jacobsen og Victor Hedegaard:
Et rigtigt bondeliv.

Statens samfundsvidenskabelige forskningsråd,
"Efter industrisamfundet?":
Den bløde tunnel - og andre veje.
Samfund og forskning i 90'erne.

Alvin Toffler: Den tredje bølge
Alvin Toffler: Magtskifte

Inger Christensen:
Det

Danmarks naturfredningsforenings blad nr.3 1995:
Natur og miljø

Det økologiske råds årsrapport 1995-96:
Afskaf økologisk mælk - en debatbog om miljø og samfund.

Michael Keating:
Agenda 21- en dagsorden for bæredygtig udvikling.

Natur- og miljøpolitisk redegørelse 1995 - sammenfatning.

Lokal Agenda 21:
En introduktion til amter og kommuner.

Forslag til landsplanredegørelse:
Danmark og Europæisk planpolitik.

Det økologiske råd, redaktion Maria Bukhave:
Danskernes hverdag år 2010 - tre dagbøger om det økologiske råderum.

"Ny kundskab har væltet den verden, vi kendte, og har rokket ved de magtens søjler, som holdt den på plads. Idag står vi alle ved en ny begyndelse. Vi står ved ruinerne af en gammel civilisation og skal sammen skabe en ny."

Alvin Toffler i bogen:
Magtskifte.

Viden, velstand og vold på tærsklen til det 21. århundrede.